

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ФИЛОЗОФИЈУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

КОНФЕРЕНЦИЈА
ОБЈАШЊЕЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ
У ФИЛОЗОФИЈИ И НАУЦИ

5-7. ДЕЦЕМБРА 2023. ГОДИНЕ
КНЕЗА МИХАИЛА 35, БЕОГРАД

КЊИГА АПСТРАКАТА
BOOK OF ABSTRACTS

НАУЧНИ ОДБОР

академик Зоран Кнежевић,
председник САНУ
академик Владимир С. Костић
проф. др Ненад Цекић
проф. др Слободан Перовић
Проф. др Драго Ђурић
Доц. др Дејан Димитријевић

ПРОШИРЕНИ НАУЧНИ ОДБОР

Теодор Арабацис
(Одељење за историју и филозофију науке, Универзитет у Атини, Грчка)

Бојан Борстнер
(Филозофски факултет, Универзитет у Марибору, Словенија)

Владимир Дрекаловић
(Филозофски факултет, Универзитет Црне Горе, Црна Гора)

Дејан Шимковић
(Универзитет Нотр Дам Аустралија, Сиднеј кампус, Школа филозофије и теологије, Аустралија)

Небојша Кујунџић
(Универзитет острва Принца Едварда, Канада)

Лилија Гурова
(Нови бугарски универзитет, Бугарска)

Зоран Арсовић
(Академија наука и уметности Републике Српске, Босна и Херцеговина)

Драго Перовић
(Филозофски факултет, Универзитет Црне Горе, Црна Гора)

Френк Зенкер
(Нанкаи Универзитет (НКУ), Колеџ за филозофију, Кина)

Боран Берчић
(Филозофски факултет, Универзитет у Ријеци, Хрватска)

Срђан Душанић
(Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска, Босна и Херцеговина)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Academician Zoran Knežević
(Serbian Academy of Sciences and Arts),
SASA President

Academician Vladimir S. Kostić
(Serbian Academy of Sciences and Arts)

Prof. Dr. Nenad Cekić
(University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Philosophy),
Head of the Department

Prof. Dr. Slobodan Perović
(University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Philosophy)

Prof. Dr. Drago Đurić
(University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Philosophy)

Asst. Dr. Dejan Dimitrijević
(Department of Physics, Faculty of Science, University of Niš)

EXTENDED SCIENTIFIC COMMITTEE

Theodore Arabatzis
(Department of History and Philosophy of Science, University of Athens, Greece)

Bojan Borstner
(Faculty of Philosophy, University of Maribor, Slovenia)

Vladimir Drekalović
(Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Montenegro)

Dejan Šimković
(The University of Notre Dame Australia, Sydney Campus, School of Philosophy and Theology,
Australia)

Nebojša Kujundžić
(University of Prince Edward Island, Canada)

Lilia Gurova
(New Bulgarian University, Bulgaria)

Zoran Arsović
(Academy of Sciences and Arts of the Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina)

Drago Perović
(Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Montenegro)

Frenk Zenker
(Nankai University (NKU), College of Philosophy, China)

Boran Berčić
(Faculty of Philosophy, University of Rijeka, Croatia)

Srđan Dušanić
(Faculty of Philosophy, University of Banja Luka, Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina)

Тамара Плећаш

Институт за филозофију и друштвену теорију
Универзитет у Београду
tamara.plecas@ifdt.bg.ac.rs

Tamara Plećaš

Institute for Philosophy and Social Theory
University of Belgrade
tamara.plecas@ifdt.bg.ac.rs

Милица Смајевић Рољић

Одељење за филозофију
Филозофски факултет Универзитета у Београду
milica.smajevic.roljic@f.bg.ac.rs

Milica Smajević Roljić

The Department of Philosophy
Faculty of Philosophy, University of Belgrade
milica.smajevic.roljic@f.bg.ac.rs

СТОИЦИ И КАНТ: ОД ПРИКЛАДНИХ РАДЊИ ДО ДУЖНОСТИ

Историја филозофских идеја нам пружа, између осталог, и увиде како су се одређени филозофски појмови развијали и мењали током историје, откривајући утицаје који нису увек сасвим очигледни. Иако испитивање односа између стоичке и Кантове (Immanuel Kant) филозофске мисли није новина својствена савременој филозофији, према једној од данас преовлађујућих струја тумачења пројекат разумевања овог односа тек је у самом зачетку. Оваква оцена не чуди јер се сваки покушај пружања обухватне компаративне студије о стоицима и Канту суочава са бројним потешкоћама попут Кантовог ретког навођења цитата из стоичких текстова и изазова утврђивања извора који су му били доступни и које је читао. Олакшавајућу околност представља чињеница да се Кант није бавио анализом свих сегмената стоичке филозофије – стоичка физика, епистемологија и логика нису биле у фокусу његовог интересовања, већ примарно њихови етички ставови.

Наш циљ јесте да пружимо допринос актуелном подухвату разумевања Кантовог односа према стоичкој етици, и то тако што ћемо се концентрисати на један појам који је од изузетног значаја како за стоичку, тако и за Кантову филозофију морала – појам прикладних радњи (*καθήκον*), односно дужности (*officium*, *Pflicht*). У првом делу излагања анализираћемо стоички *καθήκον*, а затим и Цицеронов (Marcus Tullius Cicero) *officium* и то превасходно ослањајући се на Сенекине (Lucius Annaeus Seneca) и Цицеронове списе за које се верује да су били део Кантове личне библиотеке. Други део рада биће посвећен испитивању извора путем којих је Кант дошао до сазнања о стоичком схватању дужности. Видећемо да је – премда је тешко са сигурношћу утврдити која дела је Кант читао у оригиналу, која у немачком преводу, а са којима се упознао читајући ауторе попут Лајбница (Gottfried Wilhelm Leibniz), Волфа (Christian Wolff) и Хјума (David Hume) – Кант током средњошколског и факултетског образовања стекао врсно знање латинског (и нешто слабије знање грчког) језика и читао римске стоике и Цицерона. У трећем и последњем делу излагања фокус ће бити на разумевању Кантовог схватања дужности (*Pflicht*), али превасходно кроз призму стоичког одређења овог појма и трагања за кључним паралелама међу њиховим учењима.

Уочавајући како сличности тако и разлике између стоичког и Кантовог поимања прикладних радњи, односно дужности (али и дистинкција које се у оквиру овог појма повлаче), доћи ћемо до закључака 1) да постоје важна подударана у њиховим одређењима, као и да је читање стоичких списа извршило несумњив утицај на Кантов начин промишљања ове тематике, али и 2) да се њихова одређења ипак не могу поистоветити јер постоје и значајна одступања која проистичу из различитости њихових филозофских система и историјског тренутка у коме мисле и стварају.

Кључне речи: Сенека, Цицерон, Кант, прикладне радње, дужности, историја филозофије, историја идеја

THE STOICS AND KANT: EXPLORING THE EVOLUTION FROM APPROPRIATE ACTIONS TO DUTIES

The history of philosophical ideas offers, among other things, valuable insights into how specific philosophical concepts have developed and changed throughout history, revealing influences that may not always be immediately apparent. While examining the relationship between Stoic and Immanuel Kant's philosophical thought is not a novelty of contemporary philosophy, according to one of the prevailing currents of interpretation, the project of understanding this relationship is still in its early stages. This is not surprising because any attempt to provide a comprehensive comparative study of the Stoics and Kant faces numerous obstacles such as Kant's rare citing of quotations from Stoic texts and the challenge of determining sources that were available to him and that he read. A mitigating circumstance is that Kant did not extensively analyze all segments of Stoic philosophy; Stoic physics, epistemology, and logic were not the focus of his interest, but primarily their ethical attitudes.

Our goal is to contribute to the current effort of understanding Kant's relation to Stoic ethics by focusing on a concept of exceptional importance to both Stoic and Kant's moral philosophy – the notion of appropriate actions (*καθήκον*), or duties (*officium*, *Pflicht*). In the first part of the presentation, we will analyze the Stoic concept of *καθήκον*, and subsequently, Cicero's (Marcus Tullius Cicero) concept of *officium*, with a primary focus on the writings of Seneca (Lucius Annaeus Seneca) and Cicero – which are believed to have been part of Kant's personal library. The second part of the presentation will examine the sources through which Kant gained insight into the Stoic understanding of appropriate actions. We will explore the challenge of determining with certainty which works Kant read in the original, which in German translation, and which he encountered through authors such as Leibniz (Gottfried Wilhelm Leibniz), Wolff (Christian Wolff), and Hume (David Hume). Despite these difficulties, we know that Kant acquired an excellent knowledge of Latin (and a somewhat weaker knowledge of Greek) and read the works of the Roman Stoics and Cicero during his high school and college education. In the third and final part of the presentation, we will focus on understanding Kant's concept of duty (*Pflicht*), primarily

through the lens of the Stoic definition of appropriate actions, and explore key parallels between their teachings.

Noting both the similarities and differences between the Stoic and Kant's conceptions of appropriate actions, that is duties (including the distinctions within this term), we will draw two conclusions. Firstly, there are significant parallels in their definitions, and reading Stoic writings undeniably influenced Kant's thinking on this topic. Secondly, however, these determinations cannot be equated due to substantial deviations arising from the diversity of their philosophical systems and the historical context in which they thought and created.

Keywords: Seneca, Cicero, Kant, appropriate actions, duties, history of philosophy, history of ideas